

Globál-lokál

Amikor azt olvasom egy könyv címlapján, hogy globalizációkritikus, mármint mozgalom, ráadásul még az is ott áll, hogy ezek magyarországi változatáról, zöldekről, pacifistákról, házfoglalókról lesz szó, igen ambivalensen reagálok a hívószóra. Kíváncsi vagyok, hogy mi az, amit szabad szemmel alig látok, tudniillik a hazai mozgalom, de ha zárójelbe teszem a szélsőbal és a szélsőjobb, a populizmus antiglobalizációs demagógiáját, akkor is marad az ambivalencia. Ismerem a multinak is nevezett globális vállalatokkal szembeni – nem megalapozatlan – ellenérzéseket, de a másik oldalon ott áll például, hogy termelékiszervezésük indította el számos elmaradott ország gazdasági felemelkedését, hogy a nemzetinek nevezhető tőke termeszete, viselkedése hasonló a multi-kéhoz, a visszaélés az erőfölénnyel, a környezetpusztítás, a kizsákmányolás jórészt a helyi politika fellépésén múlik. És ismerem az államok felettinek tartott szervezetek elleni, néhány éve még igen sűrű megmozdulásokat is a G8 és más, hasonló találkozó alkalmával, vagy az Occupy movement akciókat, de céljaik a tiltakozáson kívül többnyire csak jó-, olykor rosszkívánságnak tűntek. Az is világos, hogy egyebek között az olyan (globális!) szervezetek, mint a Greenpeace vagy a WWF az egyes államokon túlnyúló, világproblémákról beszélnek, ezek előidézői ellen lépnek fel, de ezt a magam számára nem a globalizáció, hanem a környezetpusztítás kritikájának nevezem.

Ugyanakkor a köznapi használatban globalizáción értik egyebek közt a számítástechnika, a digitalizáció következményeit is, mindazt, ami miatt országhatároktól függetlenül, időben is szinkronban lehetünk a világgal, bármely részével. Igaz, ez utóbbi része egyebek mellett a multi IT-ipar is, amelynek cégei, mint más globálisok, olykor visszaélnék hatalmukkal, eltapossák vagy megeszik a kishalakat, keresik és megtalálják az adóminimalizálás technikáit. Itthonról az elő-LMP néhány megszólalásán túl fel tudok idézni néhány konkrét természeti és épített környezetet védő akciót, de ezek általában lokális, helyhez kötött ügyként jelentek meg, nem volt okom globalizációkritikára asszociálni.

Egy, a kiépülő Orbán-rezsim elleni első szerveződésekről, mozgalmakról szóló könyvről e hasábokon írva, 2013 szeptemberében tételesen is említettem Mikecz Dániel dolgozatát, mondván: az írás komolysága nincsen egészen szinkronban az elemzés tárgyával, a kérészéletű 4K jelentéktelenségével. Mikecz – bocsássuk előre – ezúttal is igen alaposan, sokoldalúan vizsgálja témáját. A dolgozat megközelítésében, nyelvezetében és formai kritériumaiban is tudományos igényű. Hogy mást ne említsek, a könyv hivatkozásainak irodalomjegyzéke az érdemi szöveg közel tíz százalékát teszi ki.

A szerző érzékelhető rokonszenvvel tekinti a vizsgált mozgalmi szférát, de tartja az elemzés megkívánta távolságot. Ennek megfelelően soha

nem értékelt a jó–rossz, helyes–nem helyes, sikeres–sikertelen és más hasonló dimenziók mentén. Félreértés ne essék, szemlélete nem hasonlatos a magyar politológia néhány művelőjének úgymond objektivitásához, amikor tartalomtól függetlenül, pusztán hatékonysági paraméterekkel elemzik a politikai kommunikációt, cselekvést. Mikecz nem az akciók, szervezettörténetek leírását tekinti feladatának, bár néhány hazai ügyet azért elemez, nem a célok, programok bemutatására, hanem a mozgalom működésére koncentrál. Ez azzal jár, hogy az olvasónak eszébe jut a szociáldemokrata Eduard Bernstein 19. század végi, elhíresült szövege: a végcél semmi, a mozgalom minden.

A mű *Bevezetése* kitér néhány fontos alapfogalomra, így a társadalmi mozgalom definíciója után itt adja meg a globalizációkritikus mozgalom ismérveit. A mozgalom a hagyományos politikai akaratképzés intézményeinek kiüresedéséhez kötődik – mondja –, amin azt érti, hogy az államokkal szemben erősödött a multinacionális cégek befolyása, miként a végrehajtó hatalomé is a törvényhozóval szemben, a bürokráciák szerepén belül nőtt a félállami háttérintézmények szerepe, a szupranacionálisnak nevezett gazdasági intézmények (IMF, WTO, G8 stb.) befolyásának erősödése mellett nőtt a makroregionálisnak nevezett szervezetek (mint az EU) jelentősége is. A nyugati társadalmak 60-as, 70-es években kialakult, életmóddal, életminőséggel (egészséges környezet, béke, szolidaritás a harmadik világgal) foglalkozó, posztindusztriálisnak is nevezett mozgalmainak tematikája az ezredforduló körül ki-

egészült olyan ügyekkel, mint a multinacionális vállalatok, nemzetközi kereskedelmi, pénzügyi és politikai szervezetek felelőssége, demokratizmus, illetve mindezek hiánya, a globális ártermelés és -elosztás rendszerének bírálata. A mozgalom mondanivalója azonban nem tekinthető egységesnek, hiszen ide sorolódnak a dél-amerikai bennszülöttek és a nyugat-európai farmergazdaságok képviselői, valamint az észak-amerikai szakszervezetek is – írja Mikecz. A legfontosabb követelések mindenestre, hogy a nemzetközi gazdasági szervezeteket helyezték demokratikus alapokra, a fejlődő országokat vonják be a Föld minden lakóját érintő döntésekbe; a cél a globális problémák tudatosítása mellett a posztmaterialis értékrenden belüli helyi mozgalmak együttműködése.

Mindennek olvastán már érteni vélem, miért nem látom világosan a mozgalom kontúrjait. A könyv más tekintetben is mentséggel szolgál laikus tudatlanságomra. A *Bevezetés* a társadalmi mozgalom és a globalizációkritikus mozgalom melletti harmadik alapfogalom magyarázata, *A magyar alternatív mozgalom* alcímet kapta. Ha a mozgalmakat az általuk kívánt társadalmi változások alapján különböztetjük meg – írja Mikecz –, akkor külön csoportot alkotnak azok a törekvések, amelyek, szemben a hagyományos elosztási, tehát mennyiségi kérdésekkel, a politika minőségi megváltoztatására törekcszenek. Ezeket nevezik a mozgalmokutatásban új társadalmi mozgalmaknak. Ennek szinonimája az alternatív társadalmi mozgalom kifejezés is – olvashatjuk. Az utóbbi használata annál is inkább indokolt – folytatódik a magyarázat –,

mert ellentétben Nyugat-Európával, nálunk „az új társadalmi mozgalmakhoz köthető politikai törekvések nem manifeszt mozgalmi formában jelennek meg, sokkal inkább az ellenkulturális mezőben”. Igen ám, de a könyv címében egy harmadik megnevezés áll, a globalizációkritikus mozgalom, ezek szerint ez is szinonimája az említett másik két terminus technicusnak? Aztán kitűnik, amikor a szerző zöldekről beszél, hogy nem pusztán a környezetvédőkre gondol, hanem a kifejezést az alternatív társadalmi mozgalmak szinonimájaként is használja. Vagyis: amikor laikusként nem vettem észre a lokális környezetvédelmi fellépésekben a globalizációkritikát, az azért volt, mert nem vettem figyelembe, hogy minden hazai mozgalom, amelyik nem a hagyományos elosztási kérdésekkel foglalkozik, ab ovo alternatív, tehát szükségszerűen globalizációkritikus?

Az alapfogalmak között nem esik szó a neoliberalizmusról, holott a szerző gyakran használja ezt a kifejezést, miközben pontos jelentése munkájában egyáltalán nem egyértelmű. Mikecznél ez nem szitokszó, de az olvasónak az a benyomása, a könyvben akkor is neoliberalizmusról esik szó, amikor egyszerűen csak a piacgazdaság, a kapitalizmus működéséről kellene beszélni.

A nemzetközi globalizációkritikus mozgalmak 1990-es évek végi megjelenése Magyarországon átalakította a korábban is meglévő környezetvédő, alternatív mozgalmakat – írja a szerző. Eltekintve az előzmények felidézésétől, a dolgozat hozzávetőlegesen az ezredfordulótól vizsgálja témáját, 2010-ig bezárólag, amikor is számos nemzetközi és hazai kö-

rülmény miatt érdemben újra változott a helyzet. Az utóbbi egyik oka a mozgalmából kinövő LMP párttá válása. A megváltozott magyarországi körülmények között említi Mikecz a szélsőjobboldali mozgalmak fellépésének következményeit is, melyek hatására „erőtelenebbek lettek a [globalizációellenes] mozgalom értelmezési keretei, rendszerkritikájukat elnyomta a jobboldali radikalizmus üzenete”. E meglehetősen homályos szöveggel nem kerülhető meg az az összefüggés, hogy a globalizációkritika jócskán nyújtott tapadási felületet a szélsőjobbnak és a populizmusnak is, és ennek is szerepe volt abban, hogy a globalizációellenesség, a globalizációkritika a szélsőjobboldali mozgalmak, pártok számára is meghatározó eszmévé vált: lelkesen, sikeresen használják e tematikát a populista politikusok is. A globalizáció ebben az interpretációban persze szándékoltan nemzetellenes, már csak azért is, mert a globalizáció ellentéte eléggé kézenfekvően a nemzeti, a szuverén állami.

A könyv célja feltárni, hogy a nemzetközi tematika és a hozzá kapcsolódó mozgósítási technikák és formák hazai megjelenését hogyan alakították – a tudományos irodalom fogalomhasználatának megfelelően – lehetőségkultúrájának nevezett tényezők. Vizsgálja tehát a mozgalom külső feltételeként adott politikai struktúrát, továbbá azokat az újításokat, amelyek a hazai globalizációkritikához kötődnek. Ezen belül szentel nagy figyelmet a mozgalom belső és külső kommunikációjának, a tiltakozási formáknak, amelyek a korábbi környezetvédők eszközeihez képest alapvetően változtak. Bár a kötet középpontjában a magyar le-

hetőségkultúra és a mozgalmi innovációk állnak, érthető módon a műterjedelmének jelentős hányadát a nemzetközi kitekintés, ha tetszik, beágyazás adja.

Némi, nem is jelentéktelen bizonytalanságot érzek a vizsgált hazai mozgalmak körének kijelölésében. Olykor előkerül ugyan a könyvben a Critical Mass kerékpáros felvonulás, amely nyilvánvalóan a 2000 utáni első évtized legnagyobb tömegmozgalma lett, háttere és mondanivalója is egyértelműen illeszkedik a nemzetközi posztindusztriális mozgalmakba, de vizsgálatát Mikecz minden különösebb indok nélkül mellőzi. Hasonló a helyzet az épített környezet védelmével foglalkozó szerveződésekkel, akciókkal is. Igaz, az Úttörő Áruház és a budapesti, Kazinczy utca 41. elfoglalása, első sorban mint a globalizációkritikus mozgalmak médiatevékenységének példája, tárgya a műnek, de e témáról egyébként nem esik szó.

A vizsgált időszakban a globalizációkritikus mozgalom két legfonto-

sabb ügye – mondja Mikecz – az iraki háború és a Zengő-konfliktus volt. Míg az előbbi valóban globális ügy volt, a hazai tiltakozás, mozgósítás is egy globális kampány részeként működött, addig az utóbbi más természetűnek látszott. A Zengő csúcsára tervezett NATO-lokátor elleni tiltakozás hangsúlyozottan helyi környezetvédelmi ügy volt, bár Mikecz szerint „könnyen lehetett keretezni háborúellenes kérdésként”. Ha ez a megállapítás némileg talán túloz is, az tény, ez a lokális ügy jelentősen hozzájárult annak megértéséhez, hogy a nemzetközi kötelezettségekre hivatkozó (ez esetben katonai) beruházási elképzelések nem olyan sorszerűek, mint a természeti csapások, érdemes alternatív megoldásokat keresni, olykor akár az elhagyásukat is megfontolni.

Mikecz Dániel: A globalizációkritikus mozgalom Magyarországon. Zöldek, pacifisták, házfoglalók. Budapest, 2018, L'Harmattan. 226 oldal, 2590 forint.